

ВОЕННА АКАДЕМИЯ „ГЕОРГИ СТОЙКОВ РАКОВСКИ“

Факултет „Национална сигурност и отбрана“

Катедра „Мениджмънт на сигурността и отбраната“

Борислав Михайлов Гаврилов

АВТОРЕФЕРАТ

на

дисертационен труд за присъждане на образователна и научна степен
„доктор“

тема: „Усъвършенстване управлението на иновациите в отбраната в
отговор на потребностите от колективна сигурност“

научна специалност „Организация и управление извън сферата на
материалното производство“ (Управление на сигурността и отбраната).

Научен ръководител:

Доцент доктор Павел Ангелов Ангелов

РЕЦЕНЗЕНТИ:

1.
2.

СОФИЯ 2017

Дисертационният труд е обсъден на катедрен съвет на катедра „Мениджмънт на сигурността и отбраната”, Факултет „Национална сигурност и отбрана“, Военна академия „Георги Стойков Раковски“, гр. София на г. и е предложен за защита пред научно жури.

Авторът е докторант в същата катедра. Изследванията и разработката са извършени във Военна академия „Георги Стойков Раковски“.

Дисертационният труд е с обем стандартни страници б т. ч. таблици и фигури. Съдържа списък на използваните съкращения, увод, изложение в три части, използвана литература с източника и приложения.

Брой на публикациите по дисертацията -

Защитата на дисертационния труд ще се състои на/...../20.... г. от часа в зала на Военна академия „Георги Стойков Раковски“.

Материалите по защитата са на разположение на интересуващите се в стая №..... на Военна академия „Георги Стойков Раковски“ - София, тел.....

Автор: Борислав Михайлов Гаврилов

Тема: „Усъвършенстване управлението на иновациите в отбраната в отговор на потребностите от колективна сигурност“

Тираж:.....

Отпечатан на:.....

I. ОБЩА ХАРАКТЕРИСТИКА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Актуалност

Усъвършенстването на процесите на управление и стимулиране на иновациите е от изключително важно значение за успешното изпълнение на мисията и функциите, както на въоръжените сили, така и на силите за вътрешна сигурност в рамките на системата за колективна сигурност и отбрана на ЕС и НАТО. Иновациите и иновативният подход към управлението на отбраната и националната сигурност, както и към управлението на колективните системи за сигурност и отбрана е единственият адекватен начин за отговор на предизвикателствата, свързани с промяната и динамиката на средата за сигурност и ограничените бюджети за отбрана на много от страните съюзници.

Иновациите в колективната система за сигурност са основният инструмент и механизъм за ефективно приспособяване към динамичната среда за сигурност, особено в контекста на съществуващите бюджетни ограничения. В резултат на това бъдещето на отбранителните съюзи и системите за национална сигурност и отбрана все повече ще зависи от способностите за създаване и управление на иновациите в сектора за сигурност.

Степен на разработеност на проблематиката

Проблематиката в своята цялост е сравнително слабо разработена. Същевременно съществуват множество научни публикации върху, които се базират отделни елементи на настоящото изследване.

Обект на дисертационния труд са иновациите в колективната система за сигурност и отбранителните съюзи.

Предмет на дисертационния труд е създаването и управлението на иновациите в колективната система за сигурност и отбранителните съюзи.

Ограничения и допускания

Настоящият дисертационен труд е разработен в условията на пълноценно членство и принадлежност на Република България в НАТО и Европейския Съюз и формиране на бюджета за отбрана и сигурност в условията на пазарно стопанство и демократична политическа система.

Ключово допускане относно колективната система за сигурност е базираното на споделени ценности сътрудничество, партньорство и координация в сферата на сигурността между НАТО и ЕС.

Основни проблеми

Възловите проблеми пред ефективното управление на иновациите в сферата на колективната сигурност и отбрана е липсата на цялостен механизъм и теоретична рамка за оценяване на полезността на отделните иновации в рамките на даден отбранителен съюз, както по отношение на

колективната сигурност, така и по отношение на сигурността на отделните държави-членки.

Подобна оценка изисква разработването на сложен интердисциплинарен модел за анализ и изследване базиран на сравнително нови и недостатъчно проучени области на научното познание като: икономика на отбранителните съюзи; управление на междуправителствените организации; транснационални обществени блага и други.

За да отграничим управлението на иновациите в системата на сигурността и отбраната от управлението на сигурността и отбраната, като цяло е необходимо да идентифицираме иновационните стратегии, методи, продукти, услуги, дейности и процеси и да определим тяхната спецификата.

Водеща теза на изследването е, че доброто управление на иновациите е необходимо условие и предпоставка за реализиране на целите на колективната система за сигурност, като от особена важност по отношение на формирането и управлението на колективните отбранителни способности са управленските, социалните и организационните иновации, които на свой ред, често пъти са предпоставка за формирането на технологични иновации. Иновативните механизми за планиране, финансиране, споделяне на ресурси, ноу-хау и други при реализацията на съвместни отбранителни проекти са ключът към постигане на технологични иновации и военно техническо превъзходство на даден отбранителен съюз.

Цел на настоящата разработка е създаване на интердисциплинарен механизъм за провеждането на задълбочен анализ и оценка на процесите на управление на иновациите в колективните системи на НАТО и ЕС, към които Република България принадлежи и подпомагане на механизмите за вземане на решения относно управлението на иновации в системата за сигурност на национално и колективно равнище чрез предложения за усъвършенстване на управлението на иновациите в колективната система за сигурност.

Главни задачи на дисертационния труд са:

- Задълбочен преглед на сигурността и отбраната в национален и колективен контекст;
- Анализ на процесите на управление на иновациите в сектора за сигурност и отбрана;
- Формулиране на предложения за усъвършенстване на управлението на иновациите в колективната система за сигурност.

Подход, методология и метод за доказване на тезата

Основа на настоящето изследване е интердисциплинарният подход към проблематиката. Използвани са терминология, теоретични концепции и постановки от различни научни направления: икономика на отбраната, икономика на отбранителните съюзи, теории за транснационални обществени

блага, икономика на публичния сектор, теории за иновациите и управлението на иновациите, теория на управлението, в частност управление на човешките ресурси, управление на международните организации и други.

В процеса на анализ са използвани различни концепции свързани с икономическите, управленски и обществени науки, свързани с процесите на вземане на решение по отношение на процесите управлението на иновациите: ефективност; ефикасност; оптималност; подоптималност; икономичност; икономии от мащаба; алтернативна цена; проблем на „свободния ездач“; конкурентни предимства; потребности; ценности; и други.

В настоящия дисертационен труд съществено място заема системният подход и методологията на системният анализ. Функционирането на отбранителните съюзи, както и колективните системи за сигурност са разглеждани и оценявани в качеството им на системи от взаимосвързани елементи.

По отношение на методологията на изследване са използвани различни елементи от сравнителния анализ, историческия анализ, анализ на силните слабите страни, възможностите и запалихте (SWOT) анализ, PEST и PESTL анализ, както и методи на експертна оценка.

Среда на провеждане на изследването

Средата на провеждане на настоящето изследване, посветено на управлението на иновациите в колективната сигурност се формира от редица глобални, регионални и национални фактори:

- Икономически, политически и отбранителни съюзи с различна степен на интеграция и хармонизация.
- Засилващи се процеси на „регионализъм“ в рамките на икономическите, политически и отбранителни съюзи.
- Засилващи се процеси на дивергенция в рамките на „западните“ междудържавни обединения и съюзи.
- Засилващ се трансфер на богатство, технологии, военна мощ и др. към развиващите се страни и региони.
- Глобална среда за сигурност, притежаваща множество икономически; политически; технологични; военни и невоенни характеристики с голяма степен на динамика.
- Продължаваща глобализация на заплахите за сигурността.
- Продължаваща диверсификация на заплахите за сигурността, особено невоенните такива.

Допълнителни бележки

В настоящето изследване е важно да оценим обществените

потребности от сигурност и отбрана и свързаните с тях предизвикателства при управление на разполагаемите ресурси. Това е необходимо, защото потребностите от отбрана са основният критерий за оценка на иновациите и мярка за ползите от тяхното въвеждане. Установяването на критерии за оценка на иновациите в отбраната дава възможност да се определи насоката за развитие и обосновка за въвеждането и управлението на конкретни иновации в сектора за сигурност и отбрана.

В процеса на оценяване на обществените потребности от сигурност и отбрана и свързаните с тях предизвикателства при управление на разполагаемите ресурси следва да се имат предвид множество фактори, определящи обхвата, динамиката, перспективите и реалното състояние на сектора.

Важен инструмент за определяне на потребността от отбрана и сигурност е съпоставката между жизнения цикъл на „отбранителния продукт“ и етапът на развитие на обществените и международни отношения.

Интерес за настоящата разработка представлява не само обективното състояние на сектор сигурност и отбрана, респективно потребностите от сигурност и възможностите за създаване и управление на иновациите към настоящия момент, но и плановете и стратегиите за реструктуриране, развитие и промяна. Това се определя от факта, че действащите стратегическите документи, формулират не само желаното бъдеще на сектор сигурност и отбрана, но и начините, стратегиите, мерките, правилата и действията, чрез които то да бъде достигнато. В този смисъл управлението на иновациите и действията на ръководителите в сектор сигурност са и трябва да бъдат в голяма степен отражение на заложено в стратегическите планови документи на всички равнища на управление в системата за колективна сигурност.

Основен интерес за настоящата разработка е колективната отбранителна система и изследването на нейното състояние, ефективност и ефикасност по отношение на реалните обществени отбранителни потребности. Съществен интерес представляват въпросите свързани с икономите от мащаба, възможностите за специализация и споделяне на ресурси, трудностите свързани с управлението, различните потребности от отбрана на членовете на системата за колективна сигурност, както и културните, ценностни, социални, и други различия на страните членки и тяхното отражение в процесите на вземане на решения.

Иновациите в процеса на управление на ресурсите за отбрана и осигуряване на националната сигурност са тясно свързани с наличните бюджети и начините на тяхното разходване. Интерес за настоящата разработка представлява и проследяването на връзката, както между размера

на ресурсите за сигурност и отбрана и възможностите за иновации, така и между иновациите, като инструмент и съответното ниво на достигане на планираните отбранителни способности. Тук е важно да отбележим, че съществена част от иновациите в сферата на сигурността и отбраната са свързани и със самия процес на планиране и прогнозиране.

II. ОБЕМ И СТРУКТУРА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Дисертационният труд е с обем 213 стандартни страници б т. ч. 1 таблици и 9 фигури. Съдържа списък на използваните съкращения, увод, изложение в три части, използвана литература с 101 източника и 16 приложения.

Дисертационният труд е структуриран в следната последователност:

УВОД

ГЛАВА ПЪРВА: СИГУРНОСТТА И ОТБРАНАТА В НАЦИОНАЛЕН И КОЛЕКТИВЕН КОНТЕКСТ

1. СИСТЕМА НА НАЦИОНАЛНА И КОЛЕКТИВНА СИГУРНОСТ И ОТБРАНА
2. СИГУРНОСТТА И ОТБРАНАТА КАТО ОБЩЕСТВЕНО БЛАГО В НАЦИОНАЛЕН И КОЛЕКТИВЕН КОНТЕКСТ

ИЗВОДИ ПО ПЪРВА ГЛАВА:

ГЛАВА ВТОРА: УПРАВЛЕНИЕ НА ИНОВАЦИИТЕ В СЕКТОРА ЗА СИГУРНОСТ И ОТБРАНА

1. РАЗМЕР НА ДЪРЖАВАТА В ИКОНОМИКАТА И ИНОВАЦИИ В ОТБРАНАТА
2. ИНОВАЦИИ И ИКОНОМИКА НА ОТБРАНИТЕЛНИТЕ СЪЮЗИ
3. ИНОВАЦИИ В СФЕРАТА НА СИГУРНОСТТА И ОТБРАНАТА

ИЗВОДИ ПО ВТОРА ГЛАВА:

ГЛАВА ТРЕТА: УСЪВЪРШЕНСТВАНЕ НА УПРАВЛЕНИЕТО НА ИНОВАЦИИТЕ В КОЛЕКТИВНАТА СИСТЕМА ЗА СИГУРНОСТ

1. ИКОНОМИИ ОТ МАЩАБА В КОЛЕКТИВНАТА СИСТЕМА ЗА СИГУРНОСТ И ИНТЕЛИГЕНТНА ОТБРАНА
2. ИНОВАЦИИ В МЕЖДУНАРОДНОТО СЪТРУДНИЧЕСТВО, ПАРТНЬОРСТВОТА И СТРАТЕГИЧЕСКОТО ПЛАНИРАНЕ
3. ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА РАЗВИТИЕ И УСЪВЪРШЕНСТВАНЕ НА УПРАВЛЕНИЕТО НА ИНОВАЦИИТЕ СПОРЕД ПОТРЕБНОСТИТЕ ОТ КОЛЕКТИВНА СИГУРНОСТ

ИЗВОДИ ПО ГЛАВА ТРЕТА

ОБЩИ ИЗВОДИ

ИЗПОЛЗВАНИ СЪКРАЩЕНИЯ

БИБЛИОГРАФИЯ

ПРИЛОЖЕНИЯ

III. СЪДЪРЖАНИЕ И РЕЗУЛТАТИ ОТ ИЗСЛЕДВАНЕТО

Увод

В увода е обоснована и представена актуалността на изследването, представени са обектът, предметът, тезата, целите, задачите, обхватът, ограниченията, подходът, методологията и методът на доказване на тезата, както и използваните информационни източници.

Глава първа: Сигурността и отбраната в национален и колективен контекст

В първа глава от изследването са представени и разгледани същността и характеристиките на система на национална и колективна сигурност и отбрана, както и същността на сигурността и отбраната като обществено благо в национален и колективен контекст.

Система на национална и колективна сигурност и отбрана

Ефективността и ефикасността на управлението на системата за колективна сигурност и отбрана могат да бъдат измерени през призмата на различни критерии и концепции, посредством използването на инструментариума на икономическите и управленските науки. Важно е в процеса на преглед на системата за колективна сигурност и отбрана да бъдат взети под внимание широк спектър от въпроси като: системи за вземане на решения; системи на планиране; системи за управление на човешките ресурси; подходи при формиране и управление на партньорски взаимоотношения; степен и форми на специализация; подходи при гарантиране на икономичност и разходна ефективност; подходи при генериране на икономии от мащаба и други.

Икономии от мащаба съществуват тогава, когато в дългосрочен план, средните разходи намаляват, докато обемът на производство се увеличава. Икономии от мащаба (Economies of scale) представляват намаляване на единичните разходи вследствие на увеличаване на мащаба на дейност. Често наричани още увеличаване на възвръщаемост от мащаба (Increasing returns to scale) или икономии от увеличаване на производството (Economies of mass production).¹

От гледна точка на икономическите и обществени науки съществуват три основни предпоставки за генериране на икономии от мащаба:

(1) „Неделимост“² на производствения процес или с други думи всяко производство или процес на предоставяне на услуги се характеризира с минимално неделимо количество входящи ресурси, за да може да съществува

¹ David N. Hyman, Economics, IRWIN, 1989, Glossary

² Stanley Fischer, Rudiger Donbusch, David Beg, Economics, Fourth edition, The McGraw – Hill Companies, Part Two Positive Microeconomics, pg. 116

производство.

(2) Специализация – мащабът, включването на нови производствени единици и структури позволява развитието на специализация според силните страни и предимства с оглед местоположение, наличие на съответни специалисти, ресурси, енергийни източници и др.

(3) Обща инвестиция в скъпо оборудване и ресурси, което е възможно с оглед намаляване на единичните разходи за придобиване в резултат на увеличение на мащаба и възможност за споделяне на тези ресурси и оборудване в рамките на общата дейност и операции.

От посочените по-горе предпоставки за генериране на икономии от мащаба можем да заключим, че основните елементи и характеристики на системата за колективна отбрана създават естествени предпоставки за реализиране на икономии от мащаба, които позволяват придобиване, изграждане и поддържане на способности на ниска цена, както и закупуване на оборудване и ресурси, които отделните страни-членки не биха могли да си позволят самостоятелно, като колективната система за сигурност спомага за споделянето и общото използване на тези ресурси. Освен присъщите на колективната система за сигурност условия за реализиране на икономии от мащаба, характеристиките на страните членки и техните различия позволяват **специализация** и профилиране на според техните силни страни и конкурентни предимства съотнесени към останалите членове на НАТО.

От гледна точка на науките за управлението и организациите, специализацията може да бъде разглеждана, като неизбежна характеристика на всяко групово начинание или дейност. По своята същност терминът специализация означава, че отделните хора или организационни единици извършват различни дейности и имат различни задължения и отговорности с оглед избягване дублирането на ресурси и резултати, подобряване на ефикасността в работата или поради естествената невъзможност от извършването на едни и същи дейности на едно и също място. В този смисъл можем да заключим, че специализацията е присъща особеност на организациите и организираната човешка дейност независимо дали е случайно възникнала или целенасочено реализирана. От организационна гледна точка специализацията може да бъде разглеждана, като средство за повишаване на административната ефикасност³. Същевременно би било грешно да твърдим, че всяко увеличаване на специализацията би довело подобрена организационна ефикасност (било то непосредствено или в средносрочен и дългосрочен план). От организационна гледна точка и според теорията на организационното поведение, развитие и динамика, както и

³ Herbert A. Simon, *Administrative Behavior – A Study of Decision-Making Processes In Administrative Organizations*, Third Edition, 1976, Chapter II, pg.21

науките за управление бихме могли да разгледаме НАТО като организационна единица и да анализираме съществуващите системи за вземане на решения, принципи на управление, и съответното осъществяване на основните управленски функции в организацията, което да послужи в последствие за база при оценката на ефекта от системата за колективна отбрана върху ефективността и ефикасността при управление на ресурсите за отбрана и защита на националната сигурност.

Специализацията сама по себе си не би могла да отговори на предизвикателствата пред съвременните организации включително НАТО, с оглед на динамичната и променяща се среда, в частност среда за сигурност. Специализацията в рамките на колективната отбранителната система създава, както негативи, така и ползи: загуба на суверенитет и възможност за вземане на индивидуални решения – за сметка на повишени колективни отбранителни способности при ниски национални разходи. Това на свой ред налага да бъде извървяна още една стъпка по отношение на иновациите в сферата за сигурност и отбрана, а именно създаването на иновативен модел на **гъвкава специализация**.⁴

В опит за надграждане на възможностите за специализация, координация, генериране на икономии от мащаба в рамките на НАТО е въведена **концепцията за интелигентна отбрана**. Интелигентната отбрана е нов начин на мислене за създаване на модерни отбранителни способности на Алианса, както в краткосрочен, така и в средносрочен и дългосрочен план. Концепцията за интелигентна отбрана е иновация, основава на нова култура на сътрудничество, която насърчава съюзниците да си взаимодействат в разработването, придобиването и поддържането на военните способности необходими за осъществяване на основните задачи на Алианса, формулирани в рамките на новата стратегическа концепция на НАТО. Това означава обединяване и споделяне на способности, определяне на приоритети и подобро координиране на усилията .

Съществена черта на системата за интелигентна отбрана е, че тя дава общи рамки на механизъм за съвместни действия ориентиран към намаляване на разходите за отбрана на НАТО. С други думи системата за интелигентна отбрана дава обща рамка и очертава иновативен подход за подобряване на икономичността в управлението на отбраната.

Самата идея за специализация според силните страни залегнала в концепцията за интелигентна отбрана е важна стъпка към по ефективно и ефикасно изграждане и поддържане на необходимите отбранителни способности. Необходимо е обаче да бъде направена последваща стъпка,

⁴ Thomas Clarke, Stewart Clegg, Changing Paradigms – The transformation of Management Knowledge for the 21st Century, Chapter 5 Organizations, Flexible specialization, pg. 250

насочена към формулиране на правила и обективни критерии, които да регулират процеса на специализация. Важно е да бъде поставен ясен акцент върху мотивацията на отделните държави да изграждат и поддържат отбранителни способности.

От съществено значение за прегледа на системата за колективна сигурност и отбрана са различни характеристики, отличаващи системите за управление. Една от тях е **технология за вземане на решения** в система за колективна сигурност. В рамките на Алианса е предоставена уникална възможност за страните-членки да се консултират и да вземат решения по въпросите на сигурността на всички равнища и в различни области. "Решение на НАТО" е израз на колективната воля на всички 28 страни-членки, тъй като всички решения се вземат с консенсус.

Консенсусът, като механизъм за колективно вземане на решения може да бъде характеризирани с определени предимства и недостатъци. От функционална гледна точка бихме могли да твърдим, че консенсусът е механизмът за създаване на най-добрите групови решения. Решения ориентирани към цели и резултати, а не около компромиси и отстъпки. За разлика от компромиса или вземането на решения с мнозинство, консенсусът предполага всички страни с изходно различни позиции осъзнато и осмислено да достигнат до общо решение, ориентирано към постигане на общи цели и приемано от всички. Това разбира се е метод, който е трудно приложим, когато са необходими бързи решения или се вземат решения в рамките на големи групи. Системите за вземане на решение в колективната система за сигурност (в ЕС и НАТО) и възможните иновативни подобрения с оглед разрастването на броя държави и все по трудното обединяване около общи решения базирани на споделени ценности, са основен фактор за успеха на колективната и интегративна сигурност.

Друга важа характеристика на управлението на системата за колективна сигурност е **съвместното планиране**. Често пъти планирането е разглеждано като основната и най-присъща управленска функция. Доброто планиране е важен фактор за успеха на всяка организация. То е основен елемент от управлението на отбранителните съюзи и системите за колективна сигурност. Съществуват различни системи и методологии на планиране. Планирането на необходимите способности и обезпечаването на ресурсите за тяхното създаване, развитие и поддържане са от ключова важност за постигане на целите и осъществяване мандата на съответните международни организации и структури.

Ефективният процес на планиране на отбраната е от съществено значение за постигане на колективните политически, военни и ресурсни предимства, очаквани от членовете на НАТО. Чрез участието си в NDPP и

без да се компрометира националният им суверенитет, съюзниците могат да хармонизират своите национални планове за отбрана с тези на НАТО, за да идентифицират, развият и осигурят справедлив дял от общите сили и способности, необходими на Алианса. Важно е да отбележим, че това е диспозитивно заложено, като възможност за държавите-членки, но не гарантира хармонизиране на националните планове за отбрана с тези на НАТО.

Друг важен фактор в процеса на управление на колективната сигурност е подходът към **формиране и управление на партньорските взаимоотношения**. Ефективното управление на партньорските взаимоотношения е основен фактор и предпоставка за успех в условията на динамично променящата се, за съвременните организации, външна среда.

Сътрудничеството с държави извън НАТО, както и с международни организации, имащи отношение към сигурността и отбраната и начините за управление на това сътрудничество представляват иновативен подход към международната сигурност и стабилност, като спомагат за намаляване или дори елиминиране на редица военни и невоенни заплахи за сигурността. Контролът над въоръжаването, програмите за разоръжаване, неразпространението на оръжия за масово унищожение, демократизацията изискват международно сътрудничество извън рамките на НАТО.

Работата в партньорство и изпълнението на съвместни инициативи, проекти и програми предлага възможности за мобилизиране на допълнителни ресурси (финансови, човешки, оборудване и техника), както възможност за обмен на идеи и гледни точки и изработване на общи концепции, стратегии и мерки. Механизмът и формите на партньорство предоставят поле за въвеждане на различни иновативни методи и подходи за работа. Механизмът на партньорство трябва да бъде използван съвместно с механизма на разширяване на Алианса. Партньорството може да осигури допълнително равнище на сигурност и стабилност (важен елемент от Стратегическата концепция на НАТО е подпомагането на международната сигурност чрез сътрудничество със субекти извън Алианса)⁵, без да е необходимо приемане на нови държави членки, когато това не е целесъобразно, поради съществени ценностни различия, географско положение или други фактори.

Основно място при прегледа на системата за колективна сигурност заемат въпросите за **управлението на човешките ресурси**.

Сектор сигурност и отбрана притежава множество специфични характеристики, имащи пряко влияние върху управлението на човешките

⁵ Strategic Concept for the Defense and Security of the Members of the North Atlantic Treaty Organization, Adopted by Heads of State and Government at the NATO Summit in Lisbon 19-20 November 2010

ресурси. Те са основната причина да разграничим управлението на човешките ресурси в сигурността и отбраната като специализирана научна и практическа област и сфера на работа.

Сигурността и отбраната като обществено благо в национален и колективен контекст

Предоставянето на **обществени блага** на населението винаги е свързано с дилемата да се опитаме да отговорим максимално на специфичните обществени потребности или да търсим икономия от мащаба. Когато говорим за чисти обществени блага като държавно управление, национална сигурност и отбрана, натезават аргументите в полза на тяхното централно или колективно осигуряване. Същевременно, когато говорим за смесени обществени блага, като например здравеопазване, образование, сметосъбиране, поддръжка на паркове, градини и други, наречени още квази обществени блага, такива при, които напълно или частично са валидни принципите на изключване и конкурентност, често натезават аргументите националното правителство да делегира и прехвърли дейностите по тяхното предоставяне към местните и регионални администрации.

В съвременните условия, държавните/ публични финанси се свързват най-вече с осигуряването на обществени блага за задоволяване на колективни потребности и мерките за влияние върху икономическата активност от страна на държавата. Задачата по осигуряването на обществените блага е предоставена на държавата в лицето на съответните компетентни институции, формиращи държавния сектор на икономиката.

С оглед процесите на глобализация, все по-често глобалната икономика, глобалния пазар, международната среда за сигурност изискват международни решения, институции и регулации. Това предполага разглеждането на обществените блага все повече в наднационален смисъл, като феномен с транснационално значение и характеристики.

Процесите на глобализация и развитие на технологиите правят националните държави и техните граници все „по-пропускливи“ и уязвими по отношение на организираната престъпност, тероризма, преноса на замърсители, финансови кризи, политически катаклизми, военни конфликти, компютърни вируси и червеи, инфекциозни заболявания, кибер-атаки и др. Тези нови потоци, управлявани от глобализацията на пазарите, движението на хора и ресурси, знанието и технологиите, обуславят необходимостта от колективни действия, подпомагани от международни организации. Ефективното и ефикасно формиране и предоставяне на съответните международни/транснационални обществени блага е отвъд компетенциите, капацитета и ресурсите на националната държава.

За разлика от националните обществени блага ясно дефинирани от

икономическата наука, обществените блага, чиито ползи „преливат“ извън рамките на националните граници са в голяма степен неизучени. Нещо повече, характеристиките на тези наднационални обществени блага са в процес на интензивна промяна вследствие на процесите на глобализация, международна интеграция (дивергенция, конвергенция), технологична еволюция.

Основна, безспорна характеристика на международните/транснационалните обществени блага е, че ползите, които те предоставят могат да бъдат потребявани неконкурентно и без възможност за изключване от гражданите на две или повече страни. Характерно за някои международни/транснационални обществени блага е, че те осигуряват ползи или разходи, разпространени в световен мащаб - например, усилията за предотвратяване на процеса на намаляване на озоновия слой или процеса на глобално повишение на температурите, които биха довели до подобряване на благосъстоянието на хората по целия свят. Тоест съществуват определени международни/транснационални обществени блага, разпространението на ползите от които е глобално и обхваща цялото население на земята по неконкурентен и без възможност за изключване начин можем да говорим за световни/глобални обществени блага. Същевременно ако вместо това ползите от предоставянето на дадено международно/транснационално обществено благо се ограничават до гражданите на две или повече страни в дадено географски обособено място бихме могли да говорим за регионално обществено благо.

Вследствие на процесите на глобализация и развитие на технологиите, както и на европейска и северноатлантическа интеграция, националната сигурност и отбраната на Република България се превръщат в обществено благо, което по своята същност е наднационално, международно, част от колективната система за сигурност на НАТО, както и общата европейска система за сигурност и отбрана. Трансформацията на сигурността и отбраната в международно обществено благо, от което се възползват едновременно десетки национални държави (съответно техните граждани) изисква общ механизъм за планиране, финансиране и управление на съответните способности. Необходимостта от общо решение и подход в сферата на сигурността довежда до формирането и непрекъснато развитие и надграждане на обща/колективна система за сигурност и отбраната. Основни елементи характерни за колективната система за сигурност и отбраната са общи ценности, общ бюджет, общи ресурси за отбрана, общи формирания, както и общи структури за управление на отбраната и сигурността.

Наднационалният, международен характер на сигурността и отбраната на Република България и останалите страни членки на НАТО и ЕС

неизменно поставя въпроса за институционализацията на процесите на планиране и финансиране и предоставяне на транснационалното обществено благо наречено колективна отбрана и сигурност. Темпът на динамика в развитието на средата за сигурност все по-често изпреварва създаването на необходимите структури и способности. Вследствие на новите предизвикателства свързани с тероризма, киберсигурността, миграционния натиск и променящата се география на военните конфликти на дневен ред са поставени въпросите за развитието и промяната на НАТО и системите за сигурност и отбрана на ЕС.

Основни изводи от глава първа:

✓ В процеса на разглеждане на сигурността и отбраната, като обществено благо следва да изясним предпоставките за търсенето и формирането на отбранителни способности. Основен определител за размера на нивото и типа сигурност и отбрана на национално равнище следва да бъдат съответните обществени потребности. От гледна точка на социалните и икономически науки, като обективна мярка за потребността от сигурност и отбрана може да бъде разгледана полезността от предоставените услуги и блага, свързани с отбраната и сигурността.

✓ Глобалната икономика и глобалният пазар изискват международни решения, институции и регулации. В тази връзка основно предизвикателство и задължение на икономистите и икономическата наука е създаването на работещи теоретични модели, които да улеснят създаването и управлението на глобални и международни обществени блага и справянето с глобалните „вреди“ и техните негативни последици. Важна роля в този процес е отчитането на обществените потребности в глобален и колективен контекст.

✓ Вследствие на процесите на глобализация и развитие на технологиите, както и на европейската и северноатлантическата интеграция, националната сигурност и отбраната на Република България се превръщат в обществено благо, което по своята същност е наднационално, международно, част от колективната система за сигурност на НАТО, както и общата европейска система за сигурност и отбрана. Трансформацията на сигурността и отбраната в международно обществено благо, от което се възползват едновременно десетки национални държави (съответно техните граждани) изисква общ механизъм за планиране, финансиране и управление на съответните способности.

Глава втора: управление на иновациите в сектора за сигурност и отбрана

В рамките на глава втора са от изследването са представени и разгледани връзката между размера на държавата в икономиката и

иновациите в отбраната, същността и характеристиките иновациите и икономиката на отбранителните съюзи, както и иновациите в сферата на сигурността и отбраната.

Размер на държавата в икономиката и иновации в отбраната

Основен елемент от анализа, оценката и управлението на иновациите в отбраната, в отговор на потребностите от колективна сигурност е установяването на критерии и мярка за ефекта от различни иновационни дейности, политики, мерки и практики. В тази връзка е необходимо отграничаването на обхвата, предмета, обекта, дейностите и целите, свързани с управлението на националната сигурност и отбраната, като присъща държавна функция и изграждането на интердисциплинарен модел за анализ на различните иновационни дейности, политики и мерки.

В контекста на условията и обществено-икономическите отношения в Република България и страните съюзници в рамките на Северноатлантическия договор и Европейския Съюз можем да разглеждаме управлението на сигурността и отбраната като част от държавните дейности, осъществявани в рамките на смесена обществено икономическа система. Това налага дефиниране на понятията смесена икономика⁶ или смесен обществено икономически модел и определяне на ролята и мястото на управлението на сигурността и отбраната в неговите рамки. Смесеният обществено-икономически модел може да бъде дефиниран, като модел, в който някои икономически дейности се осъществяват от частния сектор, а други от държавния сектор на икономиката. Важно е да отбележим, че въпреки съответното разпределение на дейностите, извършвани от частния и държавния сегмент на националното стопанство, държавата или правителството влияе (осъзнато или не) допълнително върху поведението на неправителствените организации и предприятия чрез различни инструменти вкл.: данъци, субсидии, такси, лицензионни и регулаторни режими, създаване на устойчива и предвидима бизнес среда и др. Казано с други думи, освен извършването на определен обем икономически дейности държавата определя рамката и правилата, по които работи частният сектор и може да оказва влияние върху обема и вида на дейностите извършвани от частния сектор.

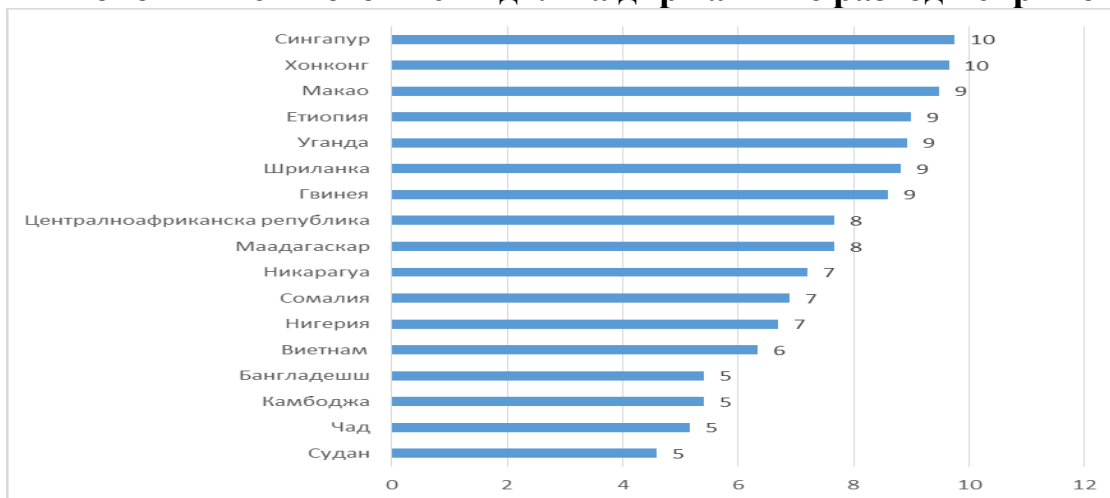
Съществуват различни обществено-икономически модели и съответни „миксове“ и начини на взаимодействие и разпределение на дейности между държавата и частните икономически субекти. Крайните примери на много малко „държава“ в икономиката, като Виетнам, Бангладеш, Албания

⁶ Joseph E. Stiglitz, Economics of the public sector, Second edition, W. W. Norton and Company, Introduction to Part 1 The public sector I a mixed economy

Хонконг, Сингапур и други икономики като Куба, Дания, Швеция, с много голям обем държавни дейности, като съотношение държавни разходи към БВП са представени по-долу в настоящата разработка (виж Фигура 2 и Фигура 3).

Фигура 2

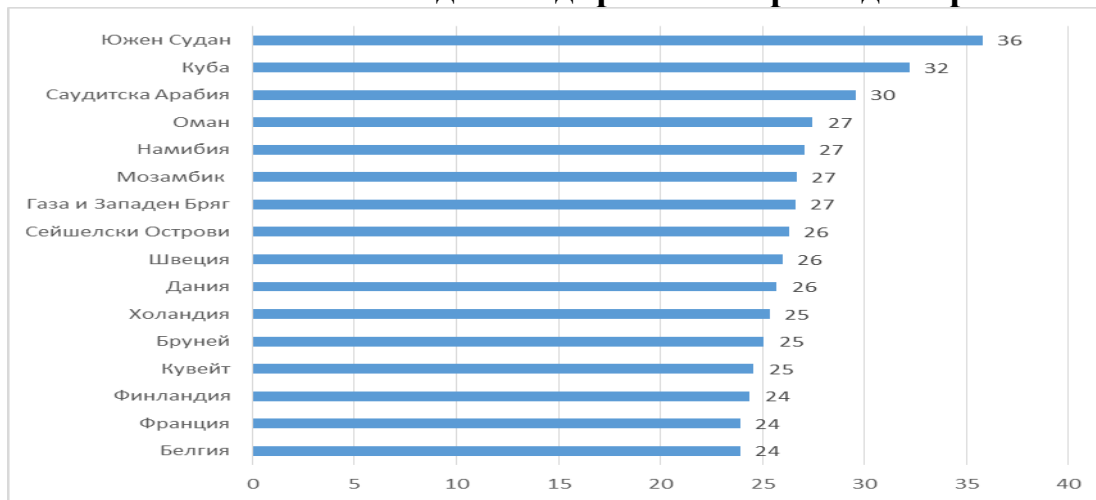
Икономики с много нисък дял на държавните разходи спрямо БВП

Забележка: като индикатор за нивото на държавни разходи са използвани данните за направени Общи държавни разходи за крайно потребление като % от БВП за 2015 г.⁷

Фигура 3

Икономики с много висок дял на държавните разходи спрямо БВП⁸

⁷ Световна Банка, данните включват всички държавни, текущи разходи за покупки на стоки и услуги (включително и компенсация на работниците и служителите), както и повечето разходи за национална отбрана и сигурност, но изключва правителствени военни и др. капиталови разходи.

<http://data.worldbank.org/indicator/MS.MIL.XPND.GD.ZS>

⁸ Световна Банка, данните включват всички държавни, текущи разходи за покупки на стоки и услуги (включително и компенсация на работниците и служителите), както и повечето разходи за национална отбрана и сигурност, но изключва правителствени военни и др. капиталови разходи.

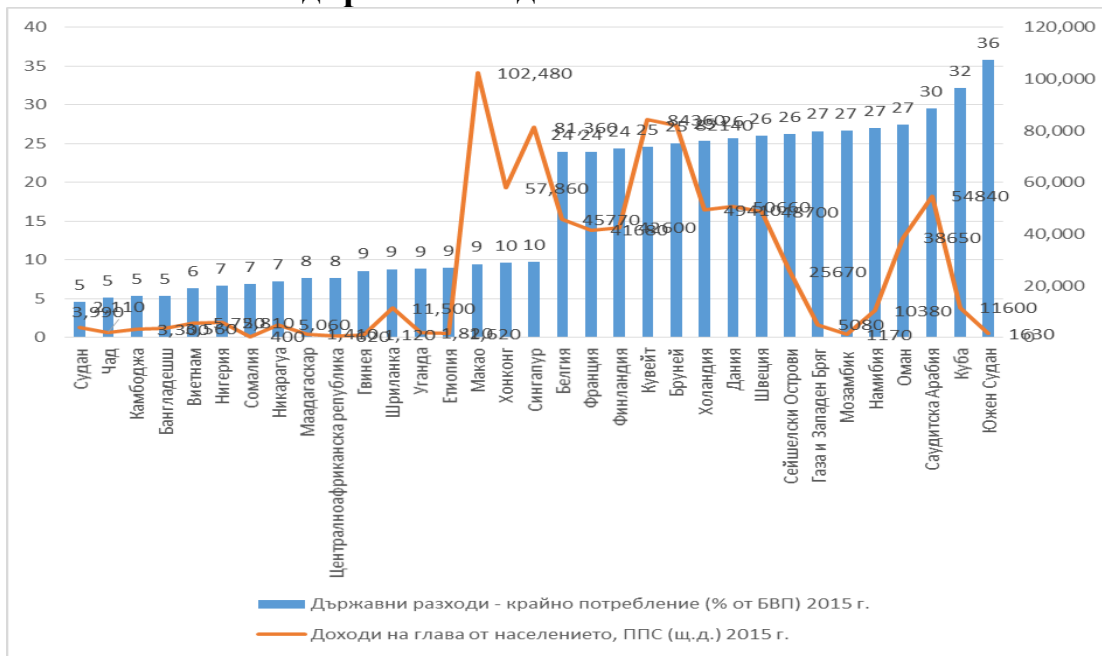
<http://data.worldbank.org/indicator/MS.MIL.XPND.GD.ZS>

В същото време съществува и много богата палитра от различни конфигурации на разпределение между държавата и частния сектор, в привидно сходни помежду си национални икономики, в държави определяни като демократични, с развито пазарно стопанство и дори споделящи сходни ценности и модели на управление. Съществени различия съществуват дори в икономически блокове и обединения с много високо ниво на икономическа, регулаторна, правна и др. унифицираност и конвергенция, като НАФТА, ЦЕФТА, Г7, ОИСР, и дори ЕС. Освен спецификата и различията по отношение на дейностите, изпълнявани от държавата, като цяло и техния общ обем могат да бъдат идентифицирани и специфични особености по отношение на осъществяването на определени типове дейности от държавата, като сигурност и отбрана, здравеопазване, образование, социално подпомагане и социални дейности, обществен транспорт, и др. Смесените икономики са изправени постоянно пред предизвикателството да намерят оптималното⁹ разпределение на дейностите между държавата и частния сектор, според съответното ниво на развитие и състояние на обществените отношения, бизнес климат, цикличност на икономиката, тенденциите в развитието на технологиите, международната икономическа активност и др. Спазването на оптимално разпределение между държавата и частния сектор е основен приоритет в управлението на държавните финанси и икономически дейности. Сам по себе си обемът на държавните разходи, като дял от БВП на съответната държава не представлява индикатор, определящ жизнения стандарт, нивото на заетост, осигуряването на добри обществени услуги като здравеопазване, образование, отбрана, сигурност или други. Трудно е да бъде направена корелация между обема на държавния сектор, като дял от икономиката и ключови икономически и обществени показатели, като БВП на глава от населението, темп на икономически растеж в средносрочен и дългосрочен план, ниво на безработица, продължителност на живота, дял на грамотното население, равнище на Индекса на човешко развитие на ООН и др. (виж Фигура 4 и Фигура 5).

⁹ Под оптимално тук и по-долу в текста ще е има предвид Парето оптимално (Pareto optimality) или Парето ефикасно (Pareto efficiency) разпределение на ресурси, при което е невъзможно подобрене на благосъстоянието на един икономически субект без това а влоши благосъстоянието на друг икономически субект (поне един).

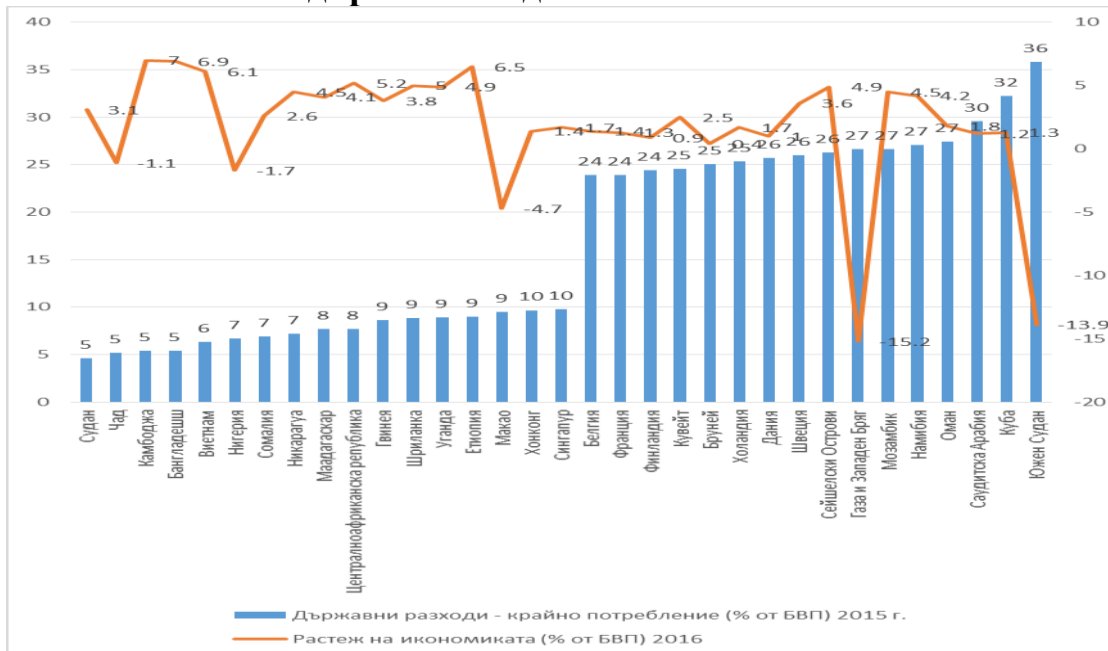
Фигура 4

Корелация между доходите на глава от населението и обема на държавните дейности в икономиката¹⁰

Фигура 5

Корелация между темпа на икономически растеж и обем на държавните дейности в икономиката¹¹

¹⁰ Световна банка, <http://data.worldbank.org/>; Central intelligence agency, The world factbook, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/>;

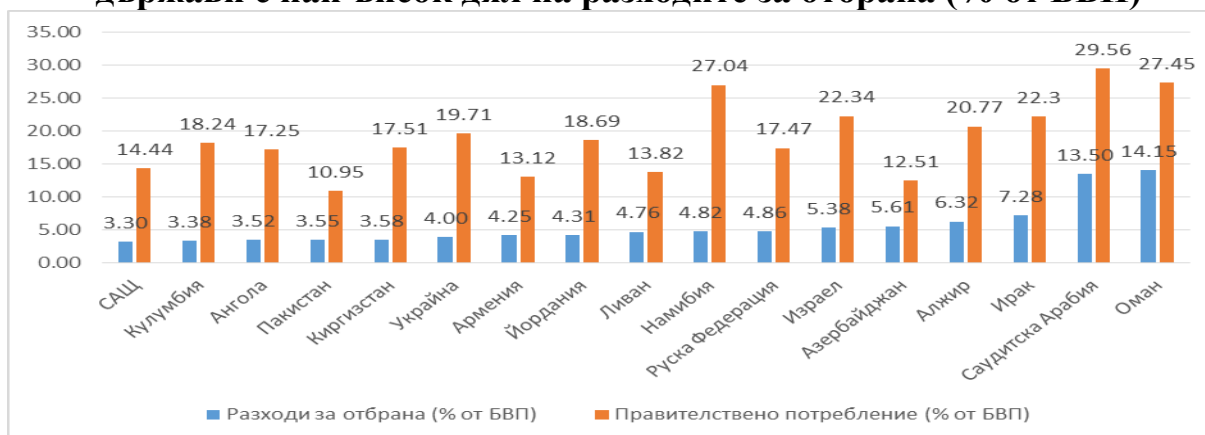
¹¹ Световна банка, <http://data.worldbank.org/>; Central intelligence agency, The world factbook, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/>;

Разходите за сигурност и отбрана имат отношение и ефект върху нивото на икономическа активност. Оборотите на стопанските субекти, част от военнопромишления сектор, оказват влияние върху размера на БВП, като в тази връзка военните разходи и разходите за сигурност задно с други държавни разходи свързани с изграждане на инфраструктура, образование, здравеопазване, социално подпомагане биха могли да бъдат определени, като групи от фискалните инструменти за регулиране на икономическата активност и съставляват важна част от фискалната политика на правителството. Всеки един от тези фискални инструменти има различно влияние върху степента на икономически растеж в краткосрочен и дългосрочен план в зависимост от множество фактори, както на национално, така и на международно ниво. С оглед на това отправна точка за анализа на обществените/социални потребности от сигурност и отбрана е и измерването на ефекта от направените разходи за сигурност и отбрана върху нивото на икономическо и социално развитие на държавите и държавните съюзи. Интерес за настоящия анализ е и определянето на мястото на разходите за отбрана и сигурност и връзката между тях и общия обем на държавните разходи/дейности, както и зависимостта между разходите за сигурност и отбрана и основни обществено-икономически показатели.

За целите на извършване на сравнителен анализ бихме могли да разгледаме две групи държави: група на държавите с най-висок дял на разходите за отбрана, като процент от БВП (Фигура 6) и група на държавите с най-нисък дял на разходите за отбрана като процент от БВП (Фигура 7).

Фигура 6

Общо потребление на правителството и разходи за отбрана за 2015 г. на държави с най-висок дял на разходите за отбрана (% от БВП)¹²

Прави впечатление, че средният дял на разходите за отбрана при държави с най-висок дял на разходите за отбрана като процент от БВП

¹² Световна банка, <http://data.worldbank.org/>; Central intelligence agency, The world factbook, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/>; OECD statistics, <http://www.oecd.org/statistics/>

представени на фигурата по-горе е 3,5, а средния размер на обема на потребление на правителството 17,1 от БВП.

Фигура 7

Общо потребление на правителството и разходи за отбрана, 2012 г. за държави с най-нисък дял на разходите за отбрана (% от БВП)¹³

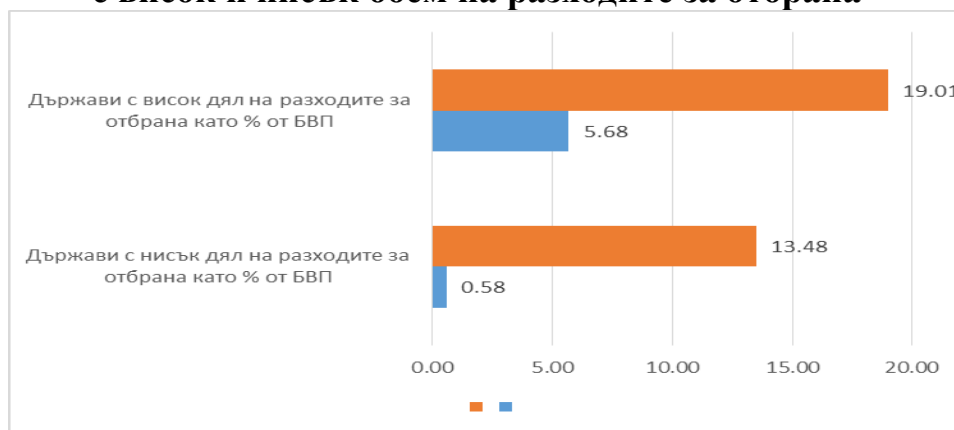

Средният дял на разходите за отбрана при държави с най-нисък дял на разходите за отбрана като процент от БВП представени на фигурата по-горе е 0,7, а средният размер на обема на потребление на правителството - 15,3 от БВП.

Сравнението между двете групи държави показва ниска зависимост между обема на общото потребление на правителството и разходите за сигурност и отбрана (фигура 8).

Фигура 8

Зависимост между обема на общото потребление на правителството и разходите за сигурност и отбрана – сравнение между страни с висок и нисък обем на разходите за отбрана¹⁴

На база на представените по-горе данни бихме могли да твърдим, че размерът на разходите за отбрана, като дял от БВП не оказва съществено

¹³ Световна банка, <http://data.worldbank.org/>; Central intelligence agency, The world factbook, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/>; OECD statistics, <http://www.oecd.org/statistics/>

¹⁴ Световна банка, <http://data.worldbank.org/>; Central intelligence agency, The world factbook, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/>; OECD statistics, <http://www.oecd.org/statistics/>

влияние върху общия обем държавни разходи, освен в определени случаи, като например Израел. С други думи, разходите за сигурност и отбрана, като фискален инструмент и присъща държавна функция не са определящи за общия обем държавни разходи.

Същевременно в исторически план съществуват множество извънредни случаи на увеличение на бюджетите за отбрана, както в случая с отбранителния бюджет на САЩ по време на войната с Корея през 1953 г.

Прави впечатление, че по отношение на разходите за сигурност и отбрана подобно (дори в по-голяма степен) на общия обем държавни разходи в икономиката съществуват значими различия между сходни по отношение на своето политическо, икономическо и обществено развитие държави. Обемът на разходите за отбрана и сигурност, както в абсолютно изражение, така и като процент от БВП варира значително дори при държави в рамките на икономически и военни съюзи и организации, като ЕС и НАТО. Особено силно впечатление прави разликата в разходите за отбрана на държави със сходно геополитическо положение, изправени пред сходни рискове и заплахи за сигурността. Това повдига въпросите за обективно измерване на обществените потребности от сигурност и отбрана и определяне на критериите и механизмите за вземане на решение за определяне на обема и вида на разходите за сигурност и отбрана.

Традиционната икономическа наука не очертава достатъчно ясно зависимостта между държавното данъчно облагане и разходите за националната отбрана. Често се посочва, че правителството може да премахне поведението на "свободния ездач" - т.е. да постигне "ефективност" при разпределянето на ресурсите за отбрана, за разлика от частния сектор - но липсва достатъчно анализ за това, дали правителството има достатъчно стимули да го направи. Точно, както икономистите са показали, че лицата действащи сами имат стимули да предоставят твърде малко колективни блага, теорията на обществения избор показва, че едно демократично правителство, действащо според нагласите на мнозинството, също има стимул да предоставя твърде малко колективни блага. Причината накратко е, че политическото мнозинство може да налага данъци върху всички граждани - или непропорционални данъци върху политическото малцинство - и след това да намали разходите за колективни стоки като националната отбрана, като същевременно увеличава разходите за частни (т.е. неколективни) стоки. Такива трансферни програми като социална сигурност и селскостопански субсидии са примери за държавни разходи за частни стоки.

Ако обаче колективните стоки, които правителството предоставя, могат да бъдат превърнати в частни - т.е. ако предоставянето на колективни стоки дава допълнителни ползи, които важни фактори от мнозинството считат за

особено благоприятни за тях - тогава проблемът с недостига на произведените от правителственото колективни блага може да бъде поне частично компенсиран. Националните разходи за отбрана осигуряват такива допълнителни ползи за различни групи със „специалните интереси“ - служители, свързани с отбраната, представители на военнопромишления комплекс и общности, където се намират военни бази и др.

Такива групи по интереси, които се възползват от разходите за отбрана, присъстват в изпълнителната и парламентарна власт пряко или косвено в повечето държави. Тяхното присъствие, следователно, компенсира склонността за твърде малко разходи за отбрана в рамките на демократичните институции. По ирония на съдбата, географското (и политическото) разпръскване на военни бази, договорите за отбрана и други привидно "разточителни" измерения на разходите за отбрана, които на пръв поглед не са свързани с отбраната, биха могли да направят правителствения бюджет по-ефективен.

В заключение можем да кажем, че разходите за отбрана и отбранителните дейности в качеството си на държавна функция и фискален инструмент (подобно на общите държавни разходи и потребление) се използват по различен начин и в различен обем в държави със сходно обществено икономическо устройство и ниво на развитие, изправени пред сходни рискове за сигурността и общи предизвикателства. Следователно можем да твърдим, че типът и обемът на разходите за сигурност и отбрана често не се определят по обективни критерии и потребности, както и чрез ясни механизми на вземане на решение и в много случаи са косвен продукт на обществено-политически възприятия, настроения, култура, ценности и традиции. Това налага задълбочен анализ на потребностите от отбрана и актуализиране на системите за вземане на решение за типа и обема на отбранителните дейности и разходи, както на национално ниво, така и по отношение на системата за колективна сигурност и отбрана.

Иновации и икономика на отбранителните съюзи

Иновациите създават конкурентно предимство¹⁵ и дават възможност за изграждане на отличителни компетенции,¹⁶ както на ниво отделна организация, така и на равнище държава. Множество автори посочват иновациите и умението да създаваме и управляваме иновации, като основен източник на конкурентни предимства. Иновациите се създават от хората, те

¹⁵ Зависи от производителността, с която определена държава използва човешки, капиталови и природни ресурси - Michael E. Porter, Harvard Business School

¹⁶ Устойчиви конкурентни предимства, ценни, редки, трудни за имитация, използвани от организацията – VRIO framework

трябва да бъдат ясна цел и да бъдат управлявани.¹⁷

Често, разглеждайки иновациите, фокусираме нашето внимание върху развитието на високите технологии, информационните и комуникационни технологии, космическите дейности и др. Същевременно е важно да отбележим, че не е задължително иновациите да са технически или високотехнологични, не е необходимо дори да представляват „нещо физическо“. Едни от най-значимите иновации на нашето съвремие са управленските и социални иновации.

Мениджмънтът или управлението е само по себе си нова за 20-ти век социална технология¹⁸, непрекъснато усъвършенствана и обновявана през годините. Малко технически нововъведения биха могли да се сравняват по ефект и въздействие със социално-финансови иновации, като лизинга, застраховката или секюритизацията на активи. Нещо повече, много често социалните и управленски иновации са предпоставка и необходимо условие за възникването на належащи технологични иновации (например развитието на индустриални и технологични клъстери, аутсорсинг индустрията, публично-частното, междусекторно партньорство или транснационалните компании). В много случай именно нивото на социалното, управленско или организационно развитие създава необходимия капацитет за преминаване на по-високо технологично равнище. Създаването на организационни предпоставки и стимули за насърчаването на научно-изследователската и откривателска дейност, управлението на процеса по внедряване и използване на научните и технически достижения, идентифицирането на потенциалните рискове, потребности и необходимостта от иновации, създаване и използване на нови методи и техники за управление и развитие на човешките ресурси, стратегически мениджмънт, организационно развитие са само малка част от потенциалните сфери на социални и управленски иновации, които създават възможност за надграждане на съществуващите физически и технологични възможности.

Бързо-променящата се среда носи със себе си големи предизвикателства, но и благоприятни възможности за развитие на организациите, общностите и институциите. Иновацията може да помогне да се възползваме възможно най-добре от тези промени. Промяната в потребностите, възприятията, ценностите и очакванията на населението, промяната в достъпа до ресурси, промяната в технологията, промяната в околната среда, нарастващият глобален и динамичен пазар, средата за сигурност и т.н. налагат необходимостта от иновации. Трудно бихме могли

¹⁷ BATEMAN/SNEL, Management Building Competitive Advantage, IRWIN, 1996, Managing for competitive advantage, Innovation, pg. 16

¹⁸ Питър Ф. Дракър в „Иновации и предприемачество“, Издателство „Класика и Стил“ ООД, 2002 г.

да влияем върху факторите на промяната или настъпващите промени, които ни засягат по един или друг начин, това което бихме могли да направим е да създаваме, развиваме и управляваме иновации и да търсим решения, които биха ни помогнали да се възползваме от променящата се среда.

Според общоприетата дефиниция понятието **иновация** може да бъде разглеждано като: нова идея, приспособление или метод, както и като процес на въвеждане на нови идеи, приспособления или методи.¹⁹

Дефиницията за **иновация**, предложена от Организацията за икономическо сътрудничество и развитие (ОЕСД) и Европейската комисия (ЕК) в директивата за събиране и интерпретиране на иновационната информация се доближава в по-голяма степен до предмета и обекта на икономическите, социалните и военните науки, а именно - като иновация се разглежда въвеждането на нов или значително усъвършенстван продукт (стока или услуга), или процес, нов маркетингов метод, или нов организационен метод в бизнес практиките, организация на работното място или външните връзки.²⁰ Въпреки че гореспоменатата дефиниция поставя акцент върху иновацията в предприятието и частния сектор на икономиката, тя очертава и основните характеристики на иновациите, като цяло, като прави опит да посочи възможните сфери на иновация на микро ниво, в конкретна фирма или организация.

Важно е, че иновацията не е изобретение. Иновацията е продължението на едно изобретение. Ако изобретателят открие “следващото голямо нещо”, но не може да намери някой да го произведе, тогава “следващото голямо нещо” остава неоткрито за света.

Докато изобретенията могат да се правят навсякъде, например в университети и изследователски институти, иновациите възникват предимно в процеса на практическа работа на фирми, организации и административни структури. За да може да превърне изобретението в иновация една организация обикновено трябва да комбинира различни видове знания, способности, умения и ресурси. Например, фирмата може да се нуждае от производствени знания, умения и условия, маркетингови знания, добре функционираща дистрибуторска система, достатъчно финансови ресурси и т.н.

На база на направеното определение на термина иновация можем да дефинираме и определен кръг от дейности, които могат да бъдат класифицирани като иновационни: научни, технологични, организационни, управленски, финансови, комуникационни, мрежови, дейности по планиране и прогнозиране и др. Важно е да отбележим, че всяка една дейност на

¹⁹ Merriam-Webster online dictionary - <http://www.merriam-webster.com>

²⁰ Oslo Manual 3rd edition. Guidelines for collecting and interpreting innovation data, OECD 2005

организациите или администрацията може да бъде свързана с иновации или да бъде класифицирана като иновативна, стига тя да води до достатъчно значимо нововъведение в използването на ресурсите на организацията (външни така и вътрешни) и/или управлението на взаимоотношенията между тази организация и нейните заинтересованите страни (реални и потенциални).

Именно върху връзката между иновациите и използването на ресурси акцентира един от основоположниците на съвременната управленска наука Питър Дракър. Според него можем да твърдим не просто, че иновациите предоставят нови възможности за използване и управление на ресурсите, но и че иновациите сами по себе си създават ресурсите. „Ресурс“ не съществува, докато човек не открие приложение за нещо в природата и не му придаде икономическа стойност. Дотогава всяко растение е плевел и всеки минерал е просто камък. Иновация представлява и всяка промяна в потенциала на съществуващия ресурс за възпроизводство на богатство.²¹

Една от ранните формулировки на думата „иновация“ е на Йозеф Шумпетер, австрийски икономист и политолог. Според икономическата теория на Шумпетер, икономическото развитие се дължи именно на иновации. Иновации в една динамична среда, където старите пазари биват унищожени и заместени от нови - така нареченото „creative destruction“ – съзидателно разрушение, характерно за капиталистическата обществена система.²²

Йозеф Шумпетер разглежда иновациите, като сила, толкова мощна, че ги оприличава на индустриална мутация, която непрекъснато променя икономическата структура отвътре, заменяйки старото с новото.²³ Тази гледна точка ни помага да възприемаме иновациите като феномен присъщ на икономическата система, феномен който определя развитието и еволюцията на тази система. Тази гледна точка поставя акцент именно върху важността на уменията ни да управляваме процесите на иновация, респективно да влияем върху формирането на самата икономическа структура.

Отбранителните съюзи и обединения представляват значима иновация в сферата на сигурността и отбраната. Народите, изправени пред обща заплаха, често обединяват усилията си за отбрана в съюзи като НАТО. Докато НАТО е формален съюз, нациите също могат да си сътрудничат непряко в неформални съюзи, като споделят отговорностите и бремето, свързани с отбраната, без да бъдат формирани отделни международни организации.

²¹ Питър Ф. Дракър в „Иновации и предприемачество“, Издателство „Класика и Стил“ ООД, 2002 г.

²² CAPITALISM, SOCIALISM AND DEMOCRACY, Joseph Schumpeter, Taylor & Francis e-Library, 2003, p. 81

²³ CAPITALISM, SOCIALISM AND DEMOCRACY, Joseph Schumpeter, Taylor & Francis e-Library, 2003, p. 83

Отделянето на специално внимание на отбранителните съюзи в икономическата наука бележи своето начало през 1966 г. с разработката на Олсен и Зекхаусер (Olson; Zeckhouser), която на свой ред провокира създаването на голям обем от научни трудове и публикации. Икономиката на отбранителните съюзи разглежда множество въпроси свързани с управлението на колективните системи за сигурност като: разпределението на финансовата тежест сред страните членки; оптималния размер на отбранителните съюзи; оптималното разпределение на отбранителните ресурси; стратегическите взаимоотношения между страните членки; предпоставките и потребностите от колективни отбранителни системи и колективното търсене на обществени блага. Важността на отбранителните съюзи и тяхното ефективно и ефикасно управление непрекъснато нараства в резултат на динамиката на средата за сигурност, повишаващият се риск от асиметрични заплахи и растящият брой военни конфликти по света (По данни на Международен институт за мирни изследвания в Стокхолм SIPRI от 27 въоръжени конфликта през 1999 г. до 50 въоръжени конфликта през 2015 г.).

Иновации в сферата на сигурността и отбраната

Основен фактор на промяна в сектора на сигурността и отбраната, обуславящ необходимостта от иновации и иновативни подходи и дейности е динамиката и непредсказуемостта в средата за сигурност в нейните разнообразни измерения.

В процеса на разглеждане на иновациите в системата за колективна сигурност и отбрана на НАТО и тяхното добро управление е важно да отбележим, че самата система за колективна сигурност и отбрана е иновация, нов начин и подход за отговор на глобалните заплахи за сигурността на държавите членки. От момента на създаване на НАТО с подписването на Северноатлантическия договор на 4 април 1949 г. организацията представлява иновация в сферата на сигурността и отбраната. През годините НАТО преминава през множество промени, свързани с променящата се среда за сигурност и през процес на множество организационни, управленски, технически и други иновации.

Темата за бъдещето на организацията и нейната ефективност и ефикасност изисква иновативни подходи и решения по отношение на множество предизвикателства, произтичащи от динамиката на средата за сигурност: (1) Бюджетните ограничения и намаляването на бюджетите за отбрана; (2) Драстичното разминаване в отбранителните бюджети на държавите членки и техните отбранителни способности; (3) Намаляване на различията в икономическата сигурност, обезпечеността със стратегически ресурси, управлението на екологични рискове между членовете на

организацията; (4) Преразглеждането на отношенията с Русия и преоценка на рисковете за сигурността на алианса, както и изграждането на необходимите способности; (5) Подобряване на системата за планиране на способностите на алианса; (6) Подобряване на готовността и способностите за отговор на бъдещи асиметрични заплахи; (7) Подобряване на процесите на вземане на решения в организацията; (8) Управление на партньорствата с външни организации и държави, както и процесите на разрастване на НАТО; (9) Оптимизиране на процесите на стандартизация, специализация, икономии от мащаба, споделяне на ресурси и други ключови елементи от доброто управление на системата за колективна сигурност.

Основни изводи от глава втора:

✓ Иновациите представляват въвеждането на нов или значително усъвършенстван продукт (стока или услуга), процес, нов метод, нов организационен подход, нова система за организация на работното място или външните връзки на организационния субект. Иновациите не са просто изобретение, а приложно продължение на едно изобретение. Управлението на иновациите е важен елемент от общия процес на управлението в организациите. Иновациите предоставят нови възможности за използване и управление на ресурсите, но и иновациите сами по себе си създават ресурсите. Те са присъщи на съвременната икономическа система и оформят нейния облик. Иновациите и тяхното управление са основен инструмент за отговор на динамиката в средата за сигурност и фактор за успешното ръководство на сектора за колективна сигурност и отбрана.

✓ В основата на новаторската мисъл и технологичните иновации често стоят социалните, управленски и организационни иновации. Именно те са предпоставката за формирането на успешни иновационни практики. Самата концепция за управление на промяната и изграждането на система за управление на човешките ресурси и организационна култура, стимулираща организационната промяна, представлява важна управленска иновация.

✓ Формирането на отбранителни съюзи и обединения е важна организационно-управленска иновация, съпътстваща човешкото развитие от създаването на националните държави и осъзнаването на необходимостта от сигурност и отбрана. В тази връзка в процеса на разглеждане на иновациите в системата за колективна сигурност и отбрана на НАТО и тяхното добро управление е важно да отбележим, че самата система за колективна сигурност и отбрана е иновация, нов начин и подход за отговор на глобалните заплахи за сигурността на държавите членки.

✓ Нивото на интеграция, хармонизация, партньорство, съответните механизми инструменти за сътрудничество и споделяне на ресурси

представляват иновации и иновативни механизми за управление на колективната сигурност и отбрана.

Глава трета: усъвършенстване на управлението на иновациите в колективната система за сигурност

В рамките на глава трета са от изследването са представени и разгледани същността и характеристиките на икономии от мащаба в колективната система за сигурност и интелигентна отбрана, иновациите в международното сътрудничество, партньорствата и стратегическото планиране, както и възможностите за развитие и усъвършенстване на управлението на иновациите според потребностите от колективна сигурност

Усъвършенстването на процесите за управление на иновациите е предпоставка за формиране на важно конкурентно предимство за всеки отбранителен съюз. По-доброто управление на иновациите е в основата на формирането на необходимите отбранителни способности и гарантирането на сигурността на държавите членки, като същевременно бъдат отчетени и техните индивидуални особености и потребности от отбрана. Усъвършенстването на управлението на иновациите в колективната система за сигурност може да гарантира по-ефективно, ефикасно и справедливо споделяне на финансовата тежест при формирането на необходимите способности, както и да позволи реализация на потенциалните ползи от възможностите за икономии от мащаба, специализация, оптимизация за държавите-членки на отбранителния съюз.

Формирането на отбранителни съюзи създава множество предизвикателства и проблеми, свързани с тяхното управление. В тази връзка усъвършенстването на управлението на иновациите в колективната система за сигурност трябва да включва иновативни подходи, механизми, мерки и политики в различни управленски сфери като: съвместно планиране; системи за съвместно вземане на решения; системи за комуникация и обмен на информация; хармонизация и стандартизация; управление на партньорски взаимоотношения с държави извън отбранителния съюз; формиране на междусекторни партньорства и общо управление на доставките и много други.

Икономии от мащаба са присъщи за отбранителните съюзи и колективната система за сигурност, където реализацията на съвместни проекти, специализацията спрямо силните страни на отделните държави, използването на общи ресурси и споделянето на ресурси допринасят за значително намаляване на разходите за генериране на определено равнище на сигурност за общността като цяло.

Важен елемент в процеса на реализация на икономии от мащаба в

рамките на отбранителните съюзи е нивото и механизмите за **специализация** на страните-членки.

Идеята за специализация според силните страни на отделните държави-членки в рамките на даден отбранителен съюз има своето основание и историческо развитие. Тезата, че всяка държава-членка в даден отбранителен съюз трябва да специализира в това, което прави най-добре, да произвежда това, което произвежда с най-ниски разходи, да специализира според природните си ресурси и дадености, да използва и развива своите най-добри технологии и ноу-хау има своята логика и икономическо основание.

Специализацията, заедно с приоритизацията и международното сътрудничество е един от основните концептуални компоненти на иновативната идея за **интелигентна отбрана** на НАТО. От гледна точка на икономическия анализ, положителните резултати от процеса на специализация са свързани с по-висока производителност, намаляване на единичните разходите за определен обем продукти или услуги, възможности за създаване на конкурентни предимства и използване на определени силни страни и ресурси. Всички тези ползи са безспорни от гледна точка на съответния отбранителен съюз, косвено за държавите – членки като цяло. Същевременно не бива да забравяме, че специализацията допринася и за определени отрицателни резултати, като загуба на гъвкавост и възможност за бърза реакция на промените в средата, което към настоящия момент е едно от основните предизвикателства в сферата на сигурността. Освен това специализацията от гледна точка на даден отбранителен съюз може да допринесе за по-ефикасното и ефективно достигане на необходимото ниво на колективни отбранителни способности, но е възможно да наруши баланса и да попречи на поддържането на пълната функционалност на националните отбранителни способности на отделни държави-членки, да доведе до загуба на суверенитет и при определени обстоятелства представлява сериозна заплаха за националната сигурност. В този смисъл не бива да забравяме, че колективната отбрана на Алианса не може изцяло да замести националните въоръжени сили, които трябва да могат да изпълняват широк спектър от задачи и мисии.

Възможна управленска иновация в сектора на колективната сигурност може да бъде свързана с прилагане на концепцията за **гъвкава специализация**. Популярна като форма на индустриална организация, в която организациите се специализират в производството на определени продукти и услуги, но могат да се променят в много кратки срокове, за да произвеждат различни продукти и услуги в отговор на промени в средата. Една от стратегиите за осигуряване на подобна гъвкавост е да бъдат разработвани, проучвани, произвеждани и тествани малки партии от

различни потенциални продукти и услуги. Приложимостта на концепцията за гъвкава специализация в системата на колективната сигурност може да бъде свързана със специализация според ограничен брой най-силни страни на отделна държава-членка в отбранителния съюз и същевременно поддържане на минимум от необходимите способности за изпълнение мисиите и задачите на националните въоръжени сили, съпроводено от активна научно изследователска и развойна дейност.

Изработването на механизъм за подобряване на координацията, сътрудничеството, специализацията и обединяване около общи приоритети в изграждането на колективните и национални отбранителни способности е от ключова важност за подобряване ефикасността и ефективността на отбранителните съюзи. **Концепцията за интелигентна отбрана на Алианса** е иновативен кооперативен начин на мислене за генериране на съвременните и бъдещи необходими отбранителни способности на НАТО, възникнала във времена на строги бюджетни ограничения с оглед оптимизиране предназначението на всички изразходвани средства.

Използването на различни организационно-управленски методи, концепции и инструменти като разходна ефективност²⁴, икономия от мащаба, специализация, оптимизация и др. отдавна са навлезли в употреба в различни обществено икономически сектори, в това число и в сферата на сигурността и отбраната. В този смисъл, в качеството им на елементи от системата за интелигентна отбрана добавената стойност от тях може да се извлече само по пътя на конкретни промени, насочени към организация и управление по нов начин на познатите вече колективни ресурси/средства. Можем да твърдим, че въвеждането на системата за интелигентна отбрана не представлява технически процес на възприемане и прилагане на едно или друго ново средство, а творчески процес, изискващ намиране на нови начини за прилагане на съществуващи ресурси/средства с цел постигане на по-висока ефективност (в немалка степен разходна ефективност) за достигане на необходимите способности за колективната отбрана на Алианса.

Намирането на нови начини и методи за използване на съществуващите ресурси/средства с цел постигане на по-висока ефективност предполага осъществяване на всеобхватна промяна и въвеждане на организационно-управленска иновация, което на свой ред е огромно предизвикателство за администрацията при прилагане на концепцията за интелигентна отбрана. Присъщата характеристика на администрацията да осигурява протичането на предварително регламентирани и структурирани процеси, а не да прилага творчески подход за тяхното качествено развитие и усъвършенстване е

²⁴ Cost effectiveness – достигане на определено ниво на резултати/способности с използване на минимум ресурси.

основна пречка в този процес.

Концепцията за интелигентна отбрана предлага иновативен подход и решения за постигане на необходимата сигурност и изграждане на адекватни отбранителни способности на фона на снижаване на разходите за отбрана към момента на своето представяне през 2012 г., като в последствие бива доразвита с оглед на разширяването на спектъра и интензивността на заплахите за колективната сигурност.

Концепцията за интелигентна отбрана все по-често поставя фокус върху споделянето на ресурси за развитие на способностите и изграждането на ефективни и ефикасни механизми за споделяне на финансовата тежест между страните членки. Важно е да отбележим, че концепцията за интелигентна отбрана проявява голяма степен на гъвкавост и потенциал за отговор на съвременните предизвикателства, пред които е изправен Алианса. Освен, че сама по себе си концепцията за интелигентна отбрана представлява управленска иновация в сектора за колективна сигурност, нейното внедряване изисква множество иновации и иновативни дейности по отношение на широк спектър от въпроси свързани със сигурността на страните от НАТО.

Реализацията на системата за интелигентна отбрана изисква осъществяване на широко-обхватна организационна промяна в НАТО и задълбочаване на процесите на синхронизация и интеграция между страните членки.

Иновации в международното сътрудничество, партньорствата и стратегическото планиране

Политиките за **партньорство** със страни извън рамките на отбранителния съюз са иновативен инструмент за укрепването на международната сигурност; защитата на ценностите на отбранителния съюз; осигуряване на подкрепа за операциите и управлението на взаимоотношенията със заинтересованите държави за членство и за партньорство. Необходимостта от формиране на допълнителни партньорства в сферата на сигурността извън рамките на отбранителния съюз се обуславя от потребността от глобален подход към сигурността. В голямата си част предизвикателствата и заплахите пред отбранителните съюзи имат глобален характер и в този смисъл партньорствата с държави от всички региони са ключов елемент за ефективно противодействие. Основните предизвикателства пред политиките, механизмите и формите на партньорство са свързани с гъвкавостта, запазването на индивидуален подход и спазването на ефективен баланс при споделянето информация, ноу-хау и др.

Важен елемент от политиките за партньорство на отбранителните

съюзи е работата с други междудържавни субекти. Партньорства в сферата на сигурността са възможни с множество международни структури и инициативи: Европейска агенция по отбрана (ЕАО) / EDA; Организация за сигурност и сътрудничество в Европа (ОССЕ) / OSCE; Организация на обединените нации (ООН) / UN; Съвет за сигурност на ООН; Дирекция "Доставки" на ООН / (ПРООН) UNPD; Европейската космическа агенция или ЕКА/ESA; Международната организация на криминалната полиция Интерпол и др.

Партньорството, сътрудничеството и диалогът са едни от основните теми, залегнали в актуалната Стратегическа концепция за отбраната и сигурността на държавите-членки на Организацията на Северноатлантическия договор, приета от държавните и правителствените ръководители в Лисабон.

Според гореспоменатия документ укрепването на евро-атлантическата сигурност се осигурява най-добре чрез широка мрежа от партньорски взаимоотношения с държави и организации от целия свят. Тези партньорства дават конкретен и ценен принос към успешното изпълнение на фундаменталните задачи на НАТО.²⁵

Освен управлението на взаимоотношенията с държави партньори извън Алианса, важен елемент от процеса на усъвършенстване на управлението на иновациите в системата за колективна сигурност и отбрана е управлението на **междусекторните партньорства**. Доброто управление в тази област е от ключово значение за ефективните взаимоотношения с отбранителната индустрия, научно-изследователските звена, доставчиците на продукти и услуги и други.

Междусекторното партньорство може да бъде определено, като съвместно предприятие между публичния и частния сектор, изградено въз основа на експертния опит на всеки партньор, което най-добре отговаря на ясно определени публични нужди чрез подходящо разпределение на ресурси, рискове и възнаграждения. Междусекторното партньорство може да се реализира под различни форми, като приватизация, аутсорсинг, интелектуална собственост/изследване, финансови договорености.

Освен гореспоменатите подходи, механизми и политики по формирането на партньорства основно поле за усъвършенстване на процесите на управление на иновациите в отбранителните съюзи са процесите на **съвместно планиране и вземане на решения**.

Едни от най-важните управленски иновации за всеки отбранителен

²⁵ Active Engagement, Modern Defence, Strategic Concept for the Defence and Security of the Members of the North Atlantic Treaty Organization, Adopted by Heads of State and Government at the NATO Summit in Lisbon 19-20 November 2010, partnerships p. 26

съюз са свързани със системата и механизмите на **планиране на отбранителните способности**. Тази важност произтича от същността на планирането като основна, присъща управленска функция. Както във всеки процес на планиране, така и в процеса на стратегическо планиране в рамките на отбранителните съюзи основните предизвикателства са свързани с добрия анализ на средата, изграждането на обща визия, създаването на система от „умни“ (SMART) цели и формулирането на ефективни стратегии. Ефективният процес на стратегическо планиране протича отгоре надолу, от задаването на общи/дългосрочни цели и приоритети до свеждането им към конкретни задачи, мерки и ресурс, отговорности и др. В рамките на Алианса, Стратегическата концепция на НАТО формира основна рамка на процеса на стратегическо планиране в рамките на системата за колективна сигурност.

С оглед на ефективността на цялостния процес на планиране в рамките на колективната система за сигурност е важно да бъдат оценени възможностите за хармонизация на процесите на съюзно и национално ниво. Като пример можем да посочим, че в Република България в нормативната уредба на национално ниво липсва цялостна регламентация на процеса за стратегическо планиране, но в над 30 закона е определено задължението на държавните органи за разработването на стратегии. Сложността на националния процес на планиране обуславя необходимостта от въвеждане на многостранен процес на хармонизация и синхронизация със съюзните системи на планиране. Подобно е състоянието и в другите страни членки на Алианса. Това прави хармонизацията на процесите на планиране изключително трудна задача, която изисква иновативни решения, както по отношение на методиката на планиране, така и по отношение на институционализацията на процесите по планиране в отбранителния съюз.

Едно от най-големите предизвикателства пред успешното функциониране на отбранителните съюзи в динамично променящите се условия на глобалната среда за сигурност произтича от необходимостта от бързи решения, целенасочени решителни действия. Това поставя на преден план въпроса за възможните механизми за **вземане на решения**.

Ефективното вземане на решения не винаги е възможно в обединение/коалиция от голям брой държави. Например, отчитайки, че философията и същността на Алианса са основани на това, че всички решения на НАТО се вземат с консенсус след обсъждане и консултации между страните-членки (28 на брой) веднага бихме могли да идентифицираме предпоставка за организационно-управленски дефицити.

Консенсусът за вземане на решения е основен принцип, който е приет като единствената основа за вземане на решения в НАТО след създаването на Алианса през 1949 г.

Съществуват различни гледни точки относно ефективността на различните методи за групово вземане на решения. Общото съгласие и консенсуса са характерни механизми за вземане на решение в различни органи, на различни нива в международни организации като ЕС, ООН и НАТО. Според повечето специалисти консенсусът, като механизъм в процеса на групово вземане на решения генерира възможно най-добрите решения в съответната група. Същевременно основен недостатък на вземането на решения с консенсус е необходимото време. Това е и причината за използването на други механизми за вземане на решения в по-големи групи, като например гласуване и вземане на решение с мнозинство, компромис, лидерско решение или решение, наложено със сила. При техниката за вземане на решения с консенсус, решението е взето само след постигане на съгласие от страна на всички участници.²⁶

Иновации в сферата на вземане на решение в Отбранителния съюз на НАТО са възможни и по-важно необходими с оглед на предизвикателствата и динамиката на средата за сигурност. Основната предпоставка за реализирането на една или друга значима иновация в процеса на вземане на решение е свързана с няколко важни аспекта:

- нивото на интеграция между страните-членки на отбранителния съюз;
- степен на влияние на националните държави върху процесите на вземане на решения, предвид факта, че експерти, частни актьори и международни служители имат все по-голямо влияние върху тези процеси;
- самостоятелността на отделните органи и комисии от влиянието на конкретна държава-членка;
- ниво на споделеност на общи ценности между страните-членки на отбранителния съюз;
- характеристики на националните отбранителни потребности, традиции и възприятия за отбрана и сигурност;
- различната тежест в процеса на вземане на решения на различните държави-членки в рамките на отбранителния съюз, както по отношение на силата на преговаряне, така и по отношение на контрола над разузнавателната и друга информация върху, която се базират управленските решения;
- принадлежност на държавите-членки на отбранителния съюз към други междуправителствени съюзи, включително отбранителни такива;
- засилващият се „регионализъм“, който добавя ново измерение към вече съществуващия сложен механизъм за вземане на решения в

²⁶ Edward De Bono, Atlas of Management Thinking, group decisions, page 157, consensus, Penguin Books 1990.

международни организации, защото държавите-членки реално действат в два сфери: като индивидуални субекти и като членове на различни комбинации и под-групи от държави.²⁷

Възможности за развитие и усъвършенстване на управлението на иновациите според потребностите от колективна сигурност

Съществуват множество сфери за развитие и иновации според потребностите от колективна сигурност. Предизвикателствата, произтичащи от промените в средата за сигурност все по-често изискват решения излизащи извън рамките на конвенционалните въоръжени сили и силите за вътрешна сигурност. Това налага въвеждането на иновативни механизми за интегриране и развитие на ресурсите на гражданския сектор и обществото като цяло. Две от основните възможни сфери на работа в това направление са усъвършенстването на управлението на иновациите по отношение на резервните сили и гражданските обединения.

Различните организационно-управленски подходи по поддържането и развитието на система от **резервни сили** и резервисти представляват ключова иновация с оглед на промените в стратегическата, политическата и икономическата обстановка и произхождащите от нея изисквания за нови и много на брой отбранителни способности за изпълнението на все по-комплексни оперативни задачи. Важна особеност на системите от резервни сили е тяхната тясна зависимост от националните особености и трудността от възприемане на единен подход в рамките на даден отбранителен съюз по отношение на тяхното формиране и управление.

Обща тенденция, обуславяща важността на резервни сили за страните-членки на Алианса е значителното намаление на редовни сили в определени държави, свързани със създаване на професионални армии и в същото време намаляване или напълно премахване на наборната военна служба. Уникалните умения, които модерните резервни сили и опитните резервисти осигуряват, дават огромни възможности за ефективна подкрепа на редовните въоръжени сили. Доброто управление на системата от резервни сили и опитни резервисти може значително да подобри баланса и взаимоотношенията между цивилното общество в отделните страни и въоръжените им сили и би улеснило създаването на уникални способности при участие в най-разнообразни по вид операции. С оглед на това всяка иновация свързана с комплектоването на числеността на вече редуцираните

²⁷ DECISION MAKING WITHIN INTERNATIONAL ORGANIZATIONS, An Overview of Approaches and Case Studies

PAPER FOR DELIVERY AT THE EUROPEAN CONSORTIUM FOR POLITICAL RESEARCH (ECPR), 29TH JOINT SESSIONS OF WORKSHOPS, GRENOBLE, FRANCE, 6-11 APRIL 2001, BOB REINALDA, SCHOOL OF PUBLIC AFFAIRS, FACULTY OF POLICY SCIENCES UNIVERSITY OF NIJMEGEN, THE NETHERLANDS

редовни сили със способни резервисти, прави резерва от ключово значение за всеки отбранителен съюз. Основна предпоставка за това е оценката, анализът и използването потенциала на резервистите и резервните сили, като елемент, както на националните, така и на колективната отбранителна стратегия.

Важна социална иновация в сектора за сигурност може да бъде осъществена в процеса на **партньорство и взаимодействието с граждански структури и обединения** (както формални така и неформални). Обществото и държавата имат все по-голяма нужда от организации с нестопанска дейност, тъй като те пряко са ангажирани и отдадени на идеята да решават проблеми свързани с различни аспекти на общественоекономическото, военно и др. развитие. Тези организации имат своето място в националната сигурност не само от морална гледна точка, но и за осигуряване на прозрачност, експертиза при формиране на политики, създаване и предоставяне на ноу-хау, предоставяне на външни услуги по извършване на дейности от национално значение и др..

По отношение на средата за сигурност ролята на граждански структури и обединения (както формални така и неформални) расте пропорционално на обема и характера на асиметричните и неконвенционални заплахи пред сигурността.

Гражданските структури и обединения имат и своя реален принос, за да бъдат причислени към системата за национална сигурност, който се изразява в голям брой човешки ресурси, широка мрежа от експерти и доброволци, добре изградена клонова мрежа, сътрудничество между организациите, формиране на тръстове, клъстери, асоциации, създаване на общи програми, партньорства (включително ПЧП) и други.

Основни изводи от глава трета:

✓ Усъвършенстването на процесите за управление на иновациите е предпоставка за формиране на важно конкурентно предимство за всеки отбранителен съюз. По-доброто управление на иновациите е в основата на формирането на необходимите отбранителни способности и гарантирането на сигурността на държавите членки, като същевременно бъдат отчетени и техните индивидуални особености и потребности от отбрана. Усъвършенстването на управлението на иновациите в колективната система за сигурност може да гарантира по-ефективно, ефикасно и справедливо споделяне на финансовата тежест при формирането на необходимите способности, както и да позволи реализация на потенциалните ползи от възможностите за икономии от мащаба, специализация, оптимизация за държавите-членки на отбранителния съюз.

✓ Формирането на отбранителни съюзи създава множество предизвикателства и проблеми, свързани с тяхното управление. В тази връзка

усъвършенстването на управлението на иновациите в колективната система за сигурност трябва да включва иновативни подходи, механизми, мерки политики в различни управленски сфери като съвместно планиране; системи за съвместно вземане на решения; системи за комуникация и обмен на информация; хармонизация и стандартизация; управление на партньорски взаимоотношения с държави извън отбранителния съюз; формиране на между-секторни партньорства и общо управление на доставките и много други.

✓ Предизвикателствата, произтичащи от промените в средата за сигурност все по-често изискват решения излизащи извън рамките на конвенционалните въоръжени сили и силите за вътрешна сигурност. Това налага въвеждането на иновативни механизми за интегриране и развитие на ресурсите на гражданския сектор и обществото като цяло. Две от основните възможни сфери на работа в това направление са усъвършенстването на управлението на иновациите по отношение на резервните сили и гражданските обединения.

✓ В рамките на гореспоменатите възможности, проблеми и предизвикателства свързани усъвършенстване на процесите на управление на иновациите са възможни множество решения и подходи. В системата на колективната и интегративна сигурност на НАТО и Европейския Съюз, към които Република България принадлежи се предприемат множество стъпки и действия във всяка от посочените по-горе сфери. Създадени и успешно управлявани са голям брой съвместни иновативни проекти, инициативи, мерки и политики. Основните фактори, които ще определят посоката и темпа на усъвършенстване на процесите на управление на иновациите в системите за колективна и интегративна сигурност на НАТО и Европейския Съюз ще бъдат свързани с процесите на задълбочаване (съответно намаляване) на интеграцията, координацията и хармонизацията, както и със създаването на необходимите организационни и управленски предпоставки за стимулиране на процесите на иновация в рамките на двата междудържавни съюза.

Общи изводи:

✓ Вследствие на процесите на глобализация и развитие на технологиите, както и на европейската и северноатлантическата интеграция, националната сигурност и отбраната на Република България се превръщат в обществено благо, което по своята същност е наднационално, международно, част от колективната система за сигурност на НАТО, както и общата европейска система за сигурност и отбрана. Трансформацията на сигурността и отбраната в международно обществено благо, от което се възползват едновременно десетки национални държави (съответно техните граждани)

изисква общ механизъм за планиране, финансиране и управление на съответните способности.

✓ Формирането на отбранителни съюзи и обединения е важна организационно-управленска иновация, съпътстваща човешкото развитие от създаването на националните държави и осъзнаването на необходимостта от сигурност и отбрана. В тази връзка в процеса на разглеждане на иновациите в системата за колективна сигурност и отбрана на НАТО и тяхното добро управление е важно да отбележим, че самата система за колективна сигурност и отбрана е иновация, нов начин и подход за отговор на глобалните заплахи за сигурността на държавите членки.

✓ Нивото на интеграция, хармонизация, партньорство, съответните механизми инструменти за сътрудничество и споделяне на ресурси представляват иновации и иновативни механизми за управление на колективната сигурност и отбрана.

✓ Усъвършенстването на процесите за управление на иновациите е предпоставка за формиране на важно конкурентно предимство за всеки отбранителен съюз. По-доброто управление на иновациите е в основата на формирането на необходимите отбранителни способности и гарантирането на сигурността на държавите членки, като същевременно бъдат отчетени и техните индивидуални особености и потребности от отбрана. Усъвършенстването на управлението на иновациите в колективната система за сигурност може да гарантира по-ефективно, ефикасно и справедливо споделяне на финансовата тежест при формирането на необходимите способности, както и да позволи реализация на потенциалните ползи от възможностите за икономии от мащаба, специализация, оптимизация за държавите-членки на отбранителния съюз.

✓ Формирането на отбранителни съюзи създава множество предизвикателства и проблеми, свързани с тяхното управление. В тази връзка усъвършенстването на управлението на иновациите в колективната система за сигурност трябва да включва иновативни подходи, механизми, мерки политики в различни управленски сфери като съвместно планиране; системи за съвместно вземане на решения; системи за комуникация и обмен на информация; хармонизация и стандартизация; управление на партньорски взаимоотношения с държави извън отбранителния съюз; формиране на между-секторни партньорства и общо управление на доставките и много други.

✓ В рамките на гореспоменатите възможности, проблеми и предизвикателства свързани усъвършенстване на процесите на управление на иновациите са възможни множество решения и подходи. В системата на колективната и интегративна сигурност на НАТО и Европейския Съюз, към

които Република България принадлежи се предприемат множество стъпки и действия във всяка от посочените по-горе сфери. Създадени и успешно управлявани са голям брой съвместни иновативни проекти, инициативи, мерки и политики. Основните фактори, които ще определят посоката и темпа на усъвършенстване на процесите на управление на иновациите в системите за колективна и интегративна сигурност на НАТО и Европейския Съюз ще бъдат свързани с процесите на задълбочаване (съответно намаляване) на интеграцията, координацията и хармонизацията, както и със създаването на необходимите организационни и управленски предпоставки за стимулиране на процесите на иновация в рамките на двата междудържавни съюза.

IV. СПРАВКА ЗА ПРИНОСИТЕ В ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Като приноси с научно-приложен характер могат да бъдат посочени:

- Доказано и уточнено е съдържанието на същностните характеристики на сигурността и отбраната като транснационални обществени блага;
- Предложени са нови доказателства за корелацията между обема на държавния сектор в икономиката, разходите за отбрана и отбранителните иновации;
- За първи път у нас по нов начин са обосновани, основните аспекти в процеса на формирането на отбранителни съюзи и обединения, в качеството им на организационно-управленска иновация в сферата на сигурността.

Като приноси с практико-приложен характер могат да бъдат посочени:

- Формулиран и обоснован е интердисциплинарен механизъм за оценка на управлението на иновациите в колективната система за сигурност;
- Предложени са нови доказателства за възможностите за усъвършенстване на процесите на управление на иновациите и иновационните проекти в колективната система за сигурност.

V. ВНЕДРЯВАНЕ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Резултатите от настоящето изследване могат да бъдат от полза за развитието на държавната политика и нормативната уредба в сектор сигурност и отбрана, както и в процеса на организация и управление на колективната и интегративна система за сигурност.

Потребители на резултатите от научния труд могат да бъдат:

- Органите на държавната власт и техните административни структури, отговорни за формиране на държавната политика и в стратегическия мениджмънт в сектора за сигурност и отбрана;
- Органите на държавната власт и техните административни структури, ангажирани с процесите на планиране и управление националните отбранителни способности;

- Академични институции в областта на сигурността, отбраната и управлението на иновациите в национален и колективен аспект.

VI. НАУЧНИ ПУБЛИКАЦИИ СВЪРЗАНИ С ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Публикации по темата на дисертацията:

1. „ДЪРЖАВАТА В ИКОНОМИКАТА И ИНОВАЦИИТЕ В ОТБРАНАТА“, доклад на конференция на факултет „командно-щабен“, 19-20 юни 2017 година.
2. „УПРАВЛЕНИЕ И ПРИЛАГАНЕ НА ОБЩАТА ВИЗОВА ПОЛИТИКА НА ЕС И ШЕНГЕНСКОТО ЗАКОНОДАТЕЛСТВО В ПРОЦЕСА НА УПРАВЛЕНИЕ НА КОЛЕКТИВНАТА СИГУРНОСТ И ОТБРАНА НА ЕС“, ISBN 978-619-90746-2-6., научната публикация е резултат от проведения анализ, проучване и провеждане на лекции и обучения свързани с изпълнението на Договор №812108-35/4/02.06.2015 г., с предмет: „Повишаване капацитета на служителите на дирекция „Консулски отношения“ на МВнР и българските консулства“, финансиран от Фонда за външните граници по Дейност 11 на Годишната програма 2013. Проект „Повишаване капацитета на служителите в дирекция „Консулски отношения“ на МВнР и българските консулства“, одобрен за финансиране с договор №8121р-6143/19.06.2014 г.
3. „ХАРАКТЕРИСТИКИ НА СИСТЕМАТА ЗА КОЛЕКТИВНА СИГУРНОСТ И ОТБРАНА КАТО ТРАНСНАЦИОНАЛНО ОБЩЕСТВЕНО БЛАГО“, ISBN 978-619-90746-1-9.,
4. „ОБЩА ИНТЕГРАЦИОННА ПОЛИТИКА, ЕЛЕМЕНТ ОТ СИСТЕМАТА ЗА КОЛЕКТИВНА СИГУРНОСТ“, ISBN 978-619-90746-0-2., разработката е осъществена на база на работата по анализ и събиране на актуална информация и данни и провеждане на задълбочено изследване на съществуващите техники за наблюдение и оценка в процеса на интеграция по Проект: Подобряване на мерките за интеграция чрез ефективни техниките за наблюдение и оценка, Договор №: BG EIF 2013/01-04.03.